

DE GELDERSCHE EN FRIESCHE STAD STAVEREN, STAVOREN, STEVEREN.

De oorsprong der Friesche stad *Staveren*, welke in de hooge oudheid wegschuilt, haar groot aanzien als haven- en handelsstad in vroegere eeuwen, en het verval, waarin ze van lieverlede geraakte, nadat een groot deel van hare vroegere uitgestrektheid door de ingebrokene Zuiderzee was verzwolgen, — waren immer een voorwerp van veel belangstelling en een voorbeeld van vervallen grootheid.

Met verwondering lazen wij dus voor eenigen tijd bij een onzer schrijvers, dat de Geldersche Graaf Reinald in 1298 *Staveren* tot een Stad gemaakt en vrijheden aan hare ingezetenen verleend had.

Afgescheiden van de dichterlijke verhalen, welke er uit den vroegeren voortijd omtrent de stichting en den koninklijken zetel van *Staveren* in onze kronijken worden gevonden, streed dit feit zoodanig tegen de zekere historische berigten, waarvan de giftbrieven uit de 11e, 12e en 13e eeuw, in het Charterboek opgenomen, getuigen, dat wij tot een onderzoek deswegens werden uitgelokt. Van hetgeen wij vonden, willen wij hier rekenschap geven, ten einde ook anderen voor dwaling te behoeden en om misverstand weg te nemen.

Op de *Over-Veluwe*, nabij het dorpje *Elspeet*, onder de gemeente *Ermelo*, halfweg tusschen Apeldoorn en Harderwijk, ligt thans nog de buurtschap *Staverden*, meestal

Staveren en ook wel Steverden genoemd, welke slechts 11 huizen en nog geen 100 inwoners bevat.

Deze kleine buurtschap nu was weleer eene vrij aanzienlijke plaats met een kasteel, waarvan A. J. van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek, X 674, het volgende zegt:

„Naar men wil, zou deze buurschap de plaats zijn, waar vóór de invoering van het Christendom op de Veluwe de godheid Stavo gediend werd. Oudtijds heette zij Steveren en komt onder dien naam voor in eenen giftbrief van 1046, gegeven door Keizer Hendrik III, waarbij het ten dienste van de kerk van Utrecht wordt gevoegd bij het graafschap Ameland (of Hameland), om te zijn een nieuw gebied van Deventer, binnen zijne eigene palen besloten. Nadat daar een Kapel verrezen was, schonk de kapittelkerk te Zutphen in 1290 aan REINALD, *Graaf van Gelre*, het leeneigendom van de helft der gruit aldaar in erfpacht. Aangezien om dien tijd op de Veluwe vele heidevelden tot bouwland aangelegd werden, had gemelde Graaf het plan gevormd, om bij zijne hofstede Staverden eene Stad te stichten, waartoe Koning Rudolf hem in 1291 de vergunning verleende, alsmede om daarin dienstmannen, voogdmannen en allerlei soort van eigenlieden, uitgenomen die aan het Rijk hoorig waren, te ontvangen. Deze brief werd in 1295 door Adolf, Roomsche Koning, bevestigd. Reinald, Graaf van Gelre, schonk in 1295 aan de kapel te Staverden, tot onderhoud van eenige Geestelijken, eenige inkomsten uit de gruit te Harderwijk. Gezegde Reinald *verkluarde den 25 Maart 1298 Staverden wel tot eene Stad (Oppidum), doch dit had geen gevolg en Staverden bleef eene hofstede*. In 1299 ontsloeg de Hertog van Brabant, als Leenheer van de Veluwe, Staverden van allen leenband, onder afwachting der toestemming van den Bisschop van Utrecht, als Opperveenheer, en van den Keizer.—

Nadat in 1311 de Veluwe door de Geldersche Graven

regtstreeks van den Bisschop van Utrecht ter leen gehouden werd, trad Graaf Reinald, in 1326, aan het bestuur. Bij gelegenheid dat hij met de ridderlijke waardigheid bekleed geworden is, schijnt het, dat hij, voor het eerst, in het zegel een waaijer met paauwvederen heeft opgenomen, zoodanig als de Kruisvaarders dien als eene krijgsbuit uit het Oosten naar Europa hebben overgebracht. De waaijers van natuurlijke paauwvederen, welke bij tournooi- en ridder spelen als helmversiersel dienden voor de paarden, werden sedert in Staverden vervaardigd, waartoe de bouwman van het huis bestendig witte paauwen moest onderhouden.

Dat huis of kasteel te Staverden was uit een breede gracht opgetrokken en door geboomte omgeven. Het werd in 1521 aan Hertog Karel opgedragen, en naderhand in leen gegeven aan Hendrik de Groeff, Erfvoogd tot Erkelens. Later kwam het in 't bezit van den Baron van Haersolte, die het heeft laten sloopen. In 1835 werd de grond van zijne erven gekocht door den heer J. R. Kemper, die daarop een modern landhuis liet bouwen."

Volgens eene advertentie schrijft deze bezitter zich thans:
KEMPER VAN STAVERDEN.

Daar de overeenkomst van naam zoo ligt aanleiding tot misvatting kan geven, zoo blijkt hieruit duidelijk, dat er een groot onderscheid bestaat tusschen de oude Friesche stad *Staveren*, aan den Fliestroom en de latere Zuiderzee, en dit Geldersche plaatsje *Staveren* of *Staverden*, dat wel *bestemd* werd om eene *stad* te worden, maar later afgenomen en tot een kleine buurtschap vernederd is.

Dit Veluwsche Staveren of Stevere wordt ook als een deel van Hamaland vermeld door van den Bergh, Middel-Nederl. Geographie, 2e dr. 179, 183. Van Riemsdijk, de Hooge bank te Engelandersholt, 27, haalt de stichtingsbrief van Staveren aan als „een bewijs, hoe te vergeefs eene poging werd gedaan om eene stad te doen ontwikkelen."

De zekerheid van al de bovenvermelde feiten hebben wij gevonden in No. 24, 45, 49, 53, 63 en 89 der Oorkonden, welke nog bestaan en gedrukt zijn in het voortreffelijke werk van I. A. Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland, 1e dl., waarin de giftbrief van 1298, bl. 57, geheel is opgenomen met het opschrift: „Reinald graaf van Gelre maakt Staveren op de Veluwe tot eene stad (oppidum), verleende eenige vrijheden aan derzelve ingezetenen.”

Opmerkelijk is het, dat in de spelling van den naam dezer plaats, alsmede in die der Friesche stad *Staveren* in de oude stukken geene *o* wordt gevonden, zoodat men bijna nooit *Stavoren* vindt geschreven; ook niet in de alleroudste charters van 1077, 1118 en 1132, in het Friesch Charterboek, I 67, 71, 73 env. Eerst toen men waarde begon te hechten aan de afkomst van een vermeenden vroegeren afgod *STAVO*, verliet men de oorspronkelijke spelling van *Staveren* en begon men *Stavoren* te schrijven, even verkeerd, als dat men het oude zegel en wapen der stad, dat een Koggeschip was, verliet en veranderde in twee gekruiste bisschopsstaven, als om daarmede eenige overeenkomst van naam aan te duiden. De Friesche naam vindt men *Staerem* geschreven, de Latijnsche *Stavren*, *Stauria* en *Stavria*.

Als zoodanig komt zij ook voor in het gemelde werk van Nijhoff in de oorkonde No. 54 van het zelfde jaar 1298, bl. 61, welke plaats wij hier bijvoegen als een bewijs van de groote verandering, welke sommige plaatsnamen sedert hebben ondergaan. Het is een verdrag van de schepenen van Harderwijk met die van *Stauria* en de Grietmannen van *Weldenzie de Hymeswalt* (Wonseradeel, toen ook Wyldinghen en Woldense geschreven) en *Waghenbruckghe* (Wagenbrugge of Wymbritseradeel), wegens een doodslag door de parochianen van *Suthergho* begaan. Welke plaats

hiermede is bedoeld en wat *Hymeswatt* (Eemswoude?) beteekent, zouden wij ons gaarne opgehelderd zien. Woonde daar de grietman van Wonseradeel? Bestonden er toen drie Gooën: Oostergoo, Westergoo, dat alleen uit de Vijf deelen bestond, en Zuidergoo, waarin Wonseradeel, Wymbritseradeel met het gebied van Staveren (Hemelumer Oldephaert en Noordwolde) gelegen waren? Wat waren dán de drie *olde deelen*, bij Schotanus, Kronyk, 437 in de noot genoemd? Dit vereischt wel een nader onderzoek, ook tot toelichting van Acker Stratingh, *Aloude Staat van Nederl.* 2e dl. 2e st. bl. 92, waar de onderdeelen van Westergoo worden opgenoemd.

1876.

W. E.

NOG IETS TOT LOF VAN CASPAR VAN ROBLES.

In mijne *Voorlezing over het leven en de verdiensten van CASPAR VAN ROBLES*, in het 9e deel van de *Vrije Fries* (1862), heb ik bl. 29 en 30 wel melding gemaakt van het berigt van HOORT, *Hist.*, „dat ROBLES te *Brussel* te weeg bragt, dat de soldij zijner knechten van dáár bezorgd en zijne landvoogdij een rond jaar van schatting verschoond werd, als genoeg belast met de herstelling van hare dijken, dammen en sluizen,” met bijgevoegde gissing, dat hij daartoe bijstand zal ondervonden hebben van VIGLIUS VAN AYTTA, — doch later is mij een even merkwaardig voorbeeld van hulp en bijstand der hooge regeering te *Brussel* voorgekomen.

In het *Register op de Resolutien der Staten van Friesland*, van DE CHALMOT, wordt bl. 589 (vreemd genoeg) vermeld eene „Ordonnantie door Don LOUIS DE REQUESENS